

de informatie van de geïnterviewden nu zoveel beter is? De geïnterviewden hebben in de meeste gevallen decennia lang de tijd gehad om hun verhaal aan te passen aan de voor hen vanuit hun situatie voordeligste variant.

Toch valt er verder in het algemeen weinig op dit boek aan te merken. De auteur onderbouwt zijn verhaal met veel feiten en trekt daaruit mijns inziens veelal de juiste conclusies. Het is bovendien een goed verzorgd boek.

G. J. Knaap

P. Schneiders, *Lezen voor iedereen. Geschiedenis van de openbare bibliotheek in Nederland* ('s-Gravenhage: Nederlands Bibliotheek en lektuur centrum, 1990, 248 blz., f49,50, ISBN906252 122 3).

Het boek dat Paul Schneiders het licht heeft doen zien onder de titel *Lezen voor iedereen*, vormt een goed geschreven overzicht van wat er nu bekend is over de geschiedenis van het openbaar bibliotheekwezen. Schneiders kent dat onderwerp door en door, zonder in de val te lopen van de *insider* die zich onvoldoende van zijn onderwerp kan distantiëren. Hij heeft afgezien van voetnoten en de verantwoording beperkt zich dan ook tot een toelichting op de meest voor de hand liggende bronnen. De kans dat er spoedig een geschiedenis verschijnt met een uitgebreid notenapparaat is niet groot. Historici die zich op het bibliotheekterrein willen begeven, zullen het dan ook voorshands met Schneiders' werk moeten stellen. Men mag dat betreuren, maar tegelijk de auteur dankbaar zijn dat hij de onderzoeker een eindweegs op weg helpt. Daarnaast zal *Lezen voor iedereen* een wijder publiek trekken, om te beginnen de grote schare van medewerkers die het moderne bibliotheekwezen in de laatste decennia hebben opgebouwd.

Schneiders heeft zijn boek chronologisch opgezet. Verreweg het grootste deel beslaat de periode van 1890 tot 1940 toen het openbaar bibliotheekwezen zich hecht verankerde in de Nederlandse gemeenschap, zij het nog met uiterst bescheiden middelen en een minimale steun van de zijde van de overheid. Aan dit hoofdstuk gaat een inleiding vooraf waarin de aarzelende groei vanuit de kloosterbibrije naar de stads- en universiteitsbibliotheken en de leesgenootschappen in kort bestek wordt weergegeven. In de tweede helft van het boek komt de bezettingstijd aan de orde en dat deel wordt dan weer gevolgd door een afsluitend hoofdstuk waarin de opzienbarende ontplooiing van het naoorlogse openbaar bibliotheekwezen wordt samengevat. Het relatief geringe aantal bladzijden waarin dit alles gebeurt, zou gemakkelijk hebben kunnen leiden tot een opsomming. Schneiders blijft daar ver van. Hij houdt de grote lijn goed vast, gebruikt details om de gang van het bibliotheekwezen te illustreren en schroomt niet een welomschreven standpunt te kiezen waar dat bij voorbeeld met betrekking tot gedragingen tijdens de bezettingsperiode verhelderend werkt. De auteur neemt ons mee buiten de bibliotheek- en leeszaalgebouwen door de wisselwerking met de maatschappij te laten zien en aandacht te geven aan de publieke opinie voor zover deze in kranten en andere geschriften tot uiting kwam. Het openbare bibliotheekwezen verschijnt op die wijze niet als een introverte club van boekenliefhebbers, maar als een essentieel element in de maatschappelijke ontwikkeling.

In die ontwikkeling kwam de erkenning van de betekenis van de openbare bibliotheek niet vanzelf. Schneiders gaat bij voorbeeld ruimschoots in op subsidiëring: door het rijk, door de gemeenten of maar liever helemaal niet. In 1908 wordt de Centrale vereniging voor openbare leesalen en bibliotheken opgericht die tot in de jaren zeventig het mechanisme vormt waarmee het openbaar bibliotheekwerk zich tussen de verzuiling, de volksbibliotheken en de winkelbibliotheken door doelbewust een weg baant. Het waren vooral H. E. Grève (1878-1957) en P. C. Molhuysen (1870-1944) die de kar van de Centrale vereniging trokken, de eerste tevens

directeur van de Haagse Openbare leeszaal en bibliotheek, de tweede onder meer directeur van de Koninklijke Bibliotheek. Schneiders haalt de twee mannen veelvuldig voor het voetlicht. Zij werkten eendrachtig samen, in regenteske stijl, met een schier alomvattende invloed op de toen nog kleine schare van beroeps- en vrijwillige krachten die het openbaar bibliotheekwerk gaande hielden. Ook in de jaren 1940-1945, toen de Centrale vereniging met haar twee eminente leiders naar het oordeel van Schneiders—onbedoeld—een al te goed georganiseerd instrument vormde om de cultuurpolitieke maatregelen van de bezetter te helpen uitvoeren. Tot ver na de oorlog is vooral de figuur van Grève — zelf nam hij afscheid in 1948—een begrip geweest. De geschiedenis van het openbaar bibliotheekwezen is deels zijn geschiedenis. Latere onderzoekers zullen wellicht wat meer afstand nemen van deze personificatie, zonder om Grèves essentiële rol heen te kunnen.

Met *Lezen voor iedereen* heeft Schneiders een voor een ieder toegankelijk boek geschreven over een belangrijk deel van de Nederlandse bibliotheekgeschiedenis. Het boek is rijk, maar vooral ook functioneel geïllustreerd met prenten en teksten. Het begint met een levendig geschreven Ten geleide van Martin van Amerongen en eindigt met een beperkt maar voldoende doeltreffend register. Utrechters zullen misschien moeite hebben een Loefbergmakerstraat, dan wel een Loefbergerstraat in hun gemeente te vinden, waar eind vorige eeuw in het 'Locaal 'Concordia' een openbare leeszaal gecombineerd was met een 'Koffijhuis van den Volksbond'. In een volgende druk zal er wel Loeff Berchmakerstraat staan. Verder alle lof voor de uitvoering.

R. L. Schuursma

A. J. van den Berg, *De Nederlandse christenstudenten vereniging, 1896-1985* (Dissertatie VU Amsterdam 1991; 's-Gravenhage: Boekencentrum, 1991, 332 blz., ISBN 90 239 0084 7).

Op 27 februari 1896 werd te Utrecht door 24 studenten afkomstig van alle Nederlandse universiteiten de Nederlandsche christen-studenten vereniging (NCSV) opgericht. Angelsaksische invloeden waren daarbij van betekenis: de Amerikaanse Young men's christian association (YMCA) van 1851 en de Engelse Cambridge intercollegiate christian union van 1877. Bij deze religieuze opwekkingsbewegingen nam de zendingsgedachte een belangrijke plaats in. In Nederland was dat niet anders. De NCSV kwam mede voort uit het in 1846 te Utrecht opgerichte studenten-zendinggezelschap Eltheto en had onder meer dan ook als doelstelling 'anderen voor Christus te winnen'. Bijna 90 jaar lang bestonden de activiteiten van de NCSV vooral uit het organiseren van bijbelstudiekringen voor studenten in de lokale afdelingen en van kampeervakanties voor middelbare scholieren, het uitgeven van periodieken en andere publikaties, het beleggen van conferenties en het opzetten van cursussen. Sinds 1932 had men de beschikking over het eigen conferentiecentrum 'Woudschoten', waar ook het landelijk secretariaat was gevestigd. Hoewel de vereniging pas in 1985 werd opgeheven, kan men stellen dat ze de roerige jaren 1970 niet overleefde. Rond 1925 telde de NCSV ruim 1000 leden, ongeveer tien procent van alle studenten. In 1975 ging het nog maar om enkele honderden. In het algemeen kwamen de leden uit de Nederlandse hervormde kerk of de gereformeerde kerken in Nederland. Bekende Nederlanders uit de kerken, de oecumenische beweging, de politiek en de wetenschap zijn door de NCSV gevormd en hebben er tegelijkertijd mede vorm aan gegeven, zoals H. Kraemer, W. A. Visser 't Hooft, A. E. Loen, P. Liefstinck, C. L. Patijn en I. A. Diepenhorst.

Bij het onderzoek voor deze kerkhistorische dissertatie werd gebruik gemaakt van archiefmateriaal, publikaties en een veertigtal gesprekken met oud-leden en oud-functionarissen van de